

Svědectví (včetně případného mučednictví) jako misie křesťanů ve skryté církvi české reformace

Mgr. Miroslav SOUKUP, VERITAS – historická společnost pro aktualizaci odkazu české reformace, z. s., <http://veritas.evangel.cz>

1. Úvodní informace

Období let 1620–1781 bylo pro křesťany hlásící se k reformaci v Čechách a na Moravě dobou těžkých zkoušek a prověřením opravdovosti jejich víry. Reformační křesťané, kterých byla v obou zemích naprostá většina, byli postupně zbaveni všech práv; od roku 1627 v Čechách a od roku 1628 na Moravě byla jedinou církví, k níž měli všichni náležet, pouze římskokatolická. Malá část obyvatel, kteří patřili k vyšším vrstvám, mohla pod cenou prodat svůj majetek a emigrovat do ciziny. Většina obyvatel, která pracovala v zemědělství, musela zůstat v zemi a změnit své přesvědčení – víru. To ovšem mnozí neudělali vůbec nebo své „obrácení“ jen předstírali, když nebylo zbylí. Proto se pronásledování jinak než římskokatolicky věřících křesťanů („kacířů“ – „heretiků“) stále stupňovalo, až v první polovině 18. století došlo už přímo ke snaze o jejich likvidaci (zákony umožňující vyhledávání a trestání těch, kteří zůstali pevní, mučením, násilným vystěhováním i smrtí; udavači byli za svoje služby odměňováni). Tato doba zkoušek trvala více než 150 let, vystřídal se postupně pět generací, z nichž jenom první, případně druhá pamatovala ještě něco z doby svobody. A bylo na co pamatovat! Vždyť právě v roce 1609, krátce před počátkem všech béd, začal platit v Čechách tzv. Majestát Rudolfov, který zaručoval svobodu svědomí každému jednotlivci, i tomu, který jinak neměl žádná dnes samozřejmá občanská práva. Byl to v tomto ohledu první dokument lidských práv v Evropě a také nejliberálnější zákon v oblasti svobody svědomí v celém 17. století!

Lidé, kteří v pěti generacích procházeli výše zmíněnou těžkou zkouškou víry, se tajně shromažďovali, navzájem se posilovali z Biblií schovaných v úkrytech a zpívali ze stejně schovávaných kancionálů. Vytvářeli zvláštní skryté společenství modliteb a účinné vzájemnosti.

Samozřejmě tito vyznavači nám nemohli zachovat žádná ucelená svědectví o svém životě víry. Některé údaje je možné se dozvědět ze soudních spisů, když byli vyšetřováni a trestáni. Takové zprávy jsou však náhodné a dotýkají se vždy jen určitého území.

Zachoval se však jeden významný pramen z doby, která znamenala sice zdaleka ne plnou svobodu, ale přece už alespoň to, že křesťan hlásící se k reformaci už neměl být oficiálně pronásledován jako zločinec. Zákon císaře Josefa II., tzv. toleranční patent, povolil těmto vyznavačům alespoň trpěnou existenci. Museli se ovšem každý jednotlivě osobně přihlásit před komisí, složenou velmi často z jejich úhlavních pronásledovatelů. Zápisy jsou poměrně stručné a nepřesné. Psali je písaři, kteří málo znali okolnosti a byli proti hlásícím se lidem nepřátelsky naladěni. Tyto dokumenty však pokrývají různá místa Čech a Moravy, i když ne všechna. Kde potom vznikly tzv. toleranční sbory, zachycovali písaři agendu jen souhrnně. Můžeme však z těchto záznamů zaslechnout i svědectví, které mělo misijní poslání po dlouhá desetiletí a může zaznít s velkou naléhavostí i dnes.

Toto svědectví je shrnuto do tří okruhů:

- předávání odkazu – svědectví jako misie
- předávání odkazu – obsahové vyjádření
- předávání odkazu – osobní postoj jednotlivců

Všechny citované archivní doklady mají přesný pasport a vztahují se ke konkrétním osobám v konkrétních obcích. Jsou uvedeny s příslušnými odkazy v poznámkách pod čarou v publikaci *Evangelíci v rané toleranční době v Čechách a na Moravě*.¹ Vzhledem k přehlednosti se zde uvádí pro orientaci vždy jen označení muž či žena a geografická oblast na území Česka.

2. Konkrétní příklady

2.1 Předávání odkazu – svědectví jako misie

Na otázku, proč se hlásí ke zvolené víře (luterské či reformované), odpovídají účastníci přihlášek např. takto:

„...matka a můj děd mě v něm [vyznání] cvičili.“²

„...nebožka máma v tej víře byla a mě ještě se sedmi dětma v ní cvičila.“³

„...můj otec, děd i praděd byli toho náboženství [křesťanské konfese].“⁴

„...trvám v tom od maličkosti, co sem rozum poznal, od mého děda k tomu veden a cvičen byl.“⁵

„Otec mne v tom vyučil a koupil mi knížku.“⁶

„Učila mne moje babička.“⁷

„Už má prababička a babička byly evangeličky.“⁸

„My jsme křesťané evangelický, a to proto, že již náš otec, děd a praděd takoví byli, a že se nám bránilo zákon Páně číst.“⁹

„Zůstávám evangelíkem, protože nám Písmo svatý vzali a můj dědek taky takový byl.“¹⁰

„Přiznám se k evangelickému náboženství, protože moji předkové, již třetí koleno, v tom byli.“¹¹

„Náš kmen [rodina] se tluče tak již kolikeré koleno.“¹²

„Já jsem evangelickým křesťanem proto, poněvadž již můj otec takový byl a pro víru celej rok seděl a potom i taky pracoval, a i taky můj předek na mým statku pro víru pozběhnul. Já mám svatou Bibli, která již 207 let stará je a je mnoho v ní přeštrejchnuto.“¹³

„Juž můj děd tej víry byl, kterýž také sedm čtvrtí let proto seděl.“¹⁴

„Můj pradědek pro víru do Slezska utekl.“¹⁵

„Moje bába byla flákána do smrti pro víru, hned od ní a od mých rodičů to mám.“¹⁶

„Náš Beneš, který pro víru ve špinhause¹⁷ umřel, mne učil.“¹⁸

„...ta víra, kterou já držím, již byla před 172 aneb 174 lety.“¹⁹

„nebožtík dědek nám to povídal, že bude míchání ve víře a nejlepší bude víra Beránkova.“²⁰

„To mně mí rodičové povíдали, že [ta víra] od mistra Husa pochází.“²¹

1 MELMUKOVÁ-ŠAŠECÍ, Eva, ed. *Evangelíci v rané toleranční době v Čechách a na Moravě*. 2. doplněné vydání. Neratovice: VERBUM Publishing, 2017, 832 s. edice historicus. ISBN 978-80-903920-7-6.

2 muž, střední Čechy, pozn. č. 479

3 žena, střední Čechy, pozn. č. 480

4 muž, střední Čechy, pozn. č. 482

5 muž, střední Čechy, pozn. č. 483

6 žena, západní Morava, pozn. č. 484

7 muž, západní Morava, pozn. č. 485

8 žena, západní Morava, pozn. č. 486

9 muž, severní Čechy, pozn. č. 487

10 muž, severní Čechy, pozn. č. 489

11 muž, střední Čechy, pozn. č. 490

12 muž, východní Čechy, pozn. č. 491

13 muž, severní Čechy, pozn. č. 494

14 muž, severní Čechy, pozn. č. 495

15 muž, severní Čechy, pozn. č. 496

16 žena, severní Čechy, pozn. č. 497

17 vězení, kde odsouzcenci museli tkát

18 muž, východní Čechy, pozn. č. 498

19 muž, západní Morava, pozn. č. 515

20 žena, východní Čechy, pozn. č. 517

21 muž, východní Čechy, pozn. č. 518

„To otec nám řekl, že tu víru jako učil mistr Hus.“²²

Zajímavá je zejména zpráva vyšetřujícího komisaře na panství Smiřice blízko Hradce Králové:

„Také z obce Stránka jakýsi stařec řekl, že již napočítal ze svého rodu 12 předchůdců, kteří byli totiž tohoto náboženství [vyznání] a děd že žil v té době, kdy lidé v Čechách pro víru katolickou se obraceli a ve které také mnozí šlechtici pro víru trpěli.“²³ Tento muž věděl tedy o návaznosti už od 15. století, od působení mistra Jana Husa; jeho dědeček pamatoval ještě zánik svobody vyznání po roce 1620. V tomto případě šlo zřejmě o předávání odkazu tři mimořádně dlouhověkových osob.

2.2 Předávání odkazu – obsahové vyjádření

Na dotaz, v čem vidí rozdíl své víry od římskokatolické, účastníci přihlášek odpovídají např.:

„Naše víra je postavena a založena na Kristu a katolická na svatém Petru.“²⁴

„... Kristus nikoli na svatém Petrovi církev založiti [mohl] aniž Petr skála býti mohl.“²⁵

„Věřím, že Pánem církve je Kristus.“²⁶

„Naše víra je založena na Kristu Pánu a Kristus Pán je skála jeruzalémská.“²⁷

„na skále Krista Pána založená“²⁸

„Základ je Ježíš Kristus jako pravý kámen úhelný.“²⁹

„Na Kristu a na slově Božím je založená, když povídá svaté evangelium, že ze všech pronárodů budou vyvolení.“³⁰

„Co Kristus věří, tak my také tak věříme.“³¹

„Co Kristus učí.“³²

„Co svaté evangelium poroučí, to evangelík věří.“³³

„To se mně nelíbí, že katolíci poslouchají, co papež nařizuje, a co Kristus nařídil, to poslouchat nechtějí.“³⁴

„Bez horlivej lásky k Bohu žádná víra dobrá není.“³⁵

Přidávají pak další vysvětlení:

„Svatí za nás nemohou prosit, ani nám nemohou dát nebe.“³⁶

„Svatý Martin není můj patron, ale Ježíš Kristus.“³⁷

„Nevěřím nálezkům učiněným lidskýma rukama, nepřipouštím, že by svatí mohli pomáhat.“³⁸

„Nevěřím na dřevěné sochy, obrazy, nepřipouštím očištěc ani růžence.“³⁹

„Katolický pozůstává v lidském učení a má mnoho modlářství, klanějí se kamenu, dřevu a obrazu.“⁴⁰

„Že svatý jsou napřed a Pán Bůh vzadu.“⁴¹

22 muž, východní Čechy, pozn. č. 519

23 muž, východní Čechy, pozn. č. 499

24 muž, západní Morava, pozn. č. 530

25 muž, východní Čechy, pozn. č. 529

26 žena, západní Morava, pozn. č. 531

27 žena, západní Morava, pozn. č. 532

28 muž, východní Morava, pozn. č. 533

29 muž, západní Morava, pozn. č. 534

30 žena, východní Morava, pozn. č. 535

31 žena, východní Morava, pozn. č. 536

32 muž, východní Morava, pozn. č. 537

33 muž, východní Morava, pozn. č. 538

34 muž, střední Čechy, pozn. č. 539

35 žena, západní Morava, pozn. č. 540

36 muž, západní Morava, pozn. č. 544

37 muž, západní Morava, pozn. č. 545

38 muž, západní Morava, pozn. č. 546

39 muž, západní Morava, pozn. č. 547

40 muž, střední Čechy, pozn. č. 548

41 muž, západní Morava, pozn. č. 549

„Kristu se stává křivda, když svaté za přímluvu vzýváme.“⁴²

„Nevěřím také, že nám otec duchovní [tzn. kněz] hříchy odpustiti může, tím méně, že jsou jaké odpustky.“⁴³

„Beránek Boží již jedenkrát za nás byl obětovaný a více se obětovati nemůže, podle toho, že mše svatá býti nemá. Očistec není žádný, následovně modlení za mrtvé také není platné.“⁴⁴

„U katolíků se mi nelíbí, že mnoho hřeší a spoléhají se na odpustky.“⁴⁵

„Já nedržím než dvě svátosti.“⁴⁶

„Více svátostí nevěřím, protože v Bibli nejsou.“⁴⁷

„Církev katolická poroučí takový věci, který v Písmu svatým psány nejsou.“⁴⁸

„Nechci být katolíkem pro ty [lidské] nálezky, pouti, agnusky,⁴⁹ bratrstva.“⁵⁰

„Že se mnoho v latinském jazyku mluví, co my nerozumíme.“⁵¹

„Rozený katolík byl tak dlouho, dokud Písmo svaté neznal. Když ale to Písmo četl, tak dobře vejklady dělal a podle toho jednal.“⁵²

„Protože mne tak nevedla [římskokatolická církev], jak mi moje Písmo ukazuje.“⁵³

„Pohnul mě k tomu zákon Páně, kterej, jak myslím, byl v Drážďanech tisknutej.“⁵⁴

„V evangelické církvi dovoleno bylo vždycky slovo Boží čísti, v katolické církvi pak zapovězeno jest bylo.“⁵⁵

„Církev katolická nám poroučí věřiti všechno, co je psáno, a také co není psáno, a já to, co psáno není, věřiti nechci.“⁵⁶

„Nevěřím nikomu jen našim Písmům.“⁵⁷

„Věřím všechno to, co v zákoně Páně se obsahuje, a podle toho pod obojím způsobem chci Večeři Páně přijímati, kterou jsem již v mej maličkosti pod obojí způsobem přijímala. Proč jste zrušili kšaft Pána Ježíše, my se toho držíme?“⁵⁸

„Proč se zrušil kšaft Pána Krista! Od maličkosti prv sme to užívali skrytě a teď zjevně, naši rodičové již byli v tom.“⁵⁹

„Že je v tom učení kšaft syna Božího podle lámání chleba a kalicha pití, kterak to Ježíš Kristus poručil.“⁶⁰

„V lámání chleba a pití z kalicha.“⁶¹

„Protože nám Kristus Pán při Poslední večeři lámání chleba a kalicha pití odkázal.“⁶²

„Ta večeře Páně jest pravé tělo a krev Krista Pána pod způsobem lámání chleba a vína, to tělo není živé, ale je posvátný chléb a víno, a to se přijme při večeři Páně.“⁶³

42 muž, střední Čechy, pozn. č. 550

43 muž, východní Čechy, pozn. č. 552

44 žena, východní Čechy, pozn. č. 553

45 žena, západní Morava, pozn. č. 554

46 muž, střední Čechy, pozn. č. 561

47 muž, západní Morava, pozn. č. 560

48 muž, severní Čechy, pozn. č. 564

49 tzn. amulety, škapulíře, talismany

50 muž, střední Morava, pozn. č. 565

51 muž, severní Čechy, pozn. č. 569

52 muž, východní Čechy, pozn. č. 574

53 muž, východní Čechy, pozn. č. 575

54 muž, střední Čechy, pozn. č. 576

55 muž, severní Čechy, pozn. č. 577

56 žena, severní Čechy, pozn. č. 580

57 žena, západní Morava, pozn. č. 586

58 žena, západní Morava, pozn. č. 591

59 muž, východní Čechy, pozn. č. 592

60 muž, střední Čechy, pozn. č. 593

61 žena, západní Morava, pozn. č. 594

62 muž, střední Čechy, pozn. č. 597

63 muž, západní Morava, pozn. č. 606

„Pod chlebem je tělo a pod vínem je krev a při požívání vstoupí do toho Duch svatý.“⁶⁴
„Večeře Páně podobojí, protože Kristus řekl, že nejen duchovním, ale celému sboru náleží přijímat podobojí.“⁶⁵
„Co naše víra v sobě obsahuje, budeš milovati Pána Boha svého z čisté mysli, z čisté duši své, a bližního jako sebe samého.“⁶⁶

Výmluvnou informaci poskytuje duchovenská zpráva o komisích v čáslavském kraji z 27. září 1782:

„Zde v Čáslavi se poprvé objevila formulace, kterou vyznávají svou víru; odpovídají zde skoro všichni i na jiných místech na otázku: Jaké jste víry? Já jsem křesťanský, apoštolský, evangelický, pod kšaftem Pána Ježíše Krista, pod způsoby chleba a vína, tělo a krev Krista Pána při poslední Večeři. Kanovník dlouho nemohl vystihnout, co touto formou chtějí rozumět, až jeden to vysvětlil a řekl, že to totiž rozumějí víru křesťanskou vzniklou od Krista, apoštolskou od apoštolů, evangelickou od evangelia, a že k tomu připojují jasný rozkaz Krista o přijímání podobojí jako zákon zanechaný věřícím.“⁶⁷

2.3 Předávání odkazu – osobní postoj jednotlivců

Přihlašování vyžadovalo samozřejmě vždycky osobní nasazení a často přímo vyznání:

„Jináč neudělám, rači bych si dal hlavu stít.“⁶⁸
„Jinak neudělám, kdybych měl hlavu pod meč dát.“⁶⁹
„Ne, já neodstoupím od toho, co jsem od maličkosti mé na sebe vzala, dokavad krůpěje krve ve mně bude.“⁷⁰
„Jsem už starý, tak zůstanu v čem jsem se narodil, v tom zemřu, a raději se vydám na smrt, než bych udělal jinak.“⁷¹
„Jiná už nebudu a ve svém stáří neodstoupím, ať je jak chce. Poznala jsem to celým srdcem, tak tedy celým srdcem chci v té víře zemřít.“⁷²
„Zůstanu však jako byli otec a matka, k tomu mne nutí mé srdce, jinak nemohu udělat.“⁷³
„Jinak neudělám, protože bych nechtěl být ani evangelík ani katolík (člověk ‚dvojího jazyka‘), nerad bych slavnou komisi obelhal.“⁷⁴
„Kristus praví: lépe je pravdu nepoznat než poznat a zapřít.“⁷⁵
„Já jsem evangelík rozenej, zdědil jsem Písmo po mým otci a že jsem ho schovávat musil, tak mně ho myši snědly.“⁷⁶
„Já byl již strany víry na examenu a poněvadž ta víra, v které pod obojím způsobem jak Kristus Pán při poslední večeři ustanovil se přijímá, dovolena nebyla, zůstal jsem na oko katolíkem, ale v srdci jakživ jsem nebyl, ten příklad jsem měl od rodičů.“⁷⁷
„Já vírou nebudu handlovat jako ve volích.“⁷⁸
„Poněvadž nám zákon Boží číst se zapovídal, tak jsem prosil Ducha svatého, aby mě osvětlil a tu jsem sobě vyvolil evangelickou víru a v tej chci tak živ bejti.“⁷⁹

64 žena, západní Morava, pozn. č. 607

65 žena, západní Morava, pozn. č. 612

66 muž, východní Morava, pozn. č. 659

67 Zmíněno na s. 142.

68 muž, západní Morava, pozn. č. 466

69 muž, západní Morava, pozn. č. 467

70 žena, střední Čechy, pozn. č. 472

71 muž, západní Morava, pozn. č. 473

72 žena, západní Morava, pozn. č. 474

73 muž, západní Morava, pozn. č. 475

74 muž, západní Morava, pozn. č. 476

75 žena, západní Morava, pozn. č. 477

76 muž, severní Čechy, pozn. č. 652

77 muž, severní Čechy, pozn. č. 653

78 muž, východní Čechy, pozn. č. 655

79 muž, severní Čechy, pozn. č. 657

Významným rysem společenství křesťanů české reformace byla jejich otevřenost a respekt vůči přesvědčení druhých. To nebyli oficiální představitelé tehdy panující římskokatolické církve ani světské vrchnosti naprosto schopni pochopit. Sami pokládali výlučný pohled jediné platné pravdy za naprosto nezbytný. Tento náraz výlučnosti a otevřenosti, to je skutečné ekumenicity, dosvědčují velmi výmluvně dochované dokumenty:

„Tak byla zatvrzelá a hloupá, že připustila, že více než jedna víra je spasitelná.“⁸⁰

„Věřím, že jak katolická tak evangelická víra vedou ke spasení.“⁸¹

„Jestli budem dobře činit, dává nám každá víra život věčný.“⁸²

„Nikoho nezatracuji v jeho víře, neboť nás všechny bude soudit Kristus.“⁸³

Předtoleranční evangelické společenství cítilo přesvědčení druhých, ale vědělo o svém vlastním obdarování, o své vlastní cestě růstu. Tímto vlastním, nekopírovaným, ale probíjovaným přínosem, chtělo vědomě sloužit obecnosti Kristovy církve. Za všechny jakoby to vyjádřila mladá dvacetiletá dívka:

„Tázána o víře přiznala se, že jak její rodiče, tak i ona je starobratrský český víry. Proč od katolickej odstoupila odpověděla, že by nás to mrzelo, až k tomu donucena pravila, že to stojí, co chce říci, v 1. kapitole svatého Pavla ke Korintským a v 4. kapitole verše 1, 2 a 3. Na ostatní věci, co by ta víra v sobě obsahovala, odpovídat nechtěla.“⁸⁴

Tyto verše v kralickém překladu zní: „Tak o nás smýšlej člověk, jako o služebnících Kristových a šafářích tajemství Božích. Dále pak vyhledává se při šafářích, aby každý věrný nalezen byl. Mě pak to za nejmenší jest, abych od vás souzen byl, aneb od lidského soudu; nýbrž aniž sám sebe soudím.“⁸⁵

80 žena, střední Morava – záznam mínění duchovenského komisaře, pozn. č. 670

81 žena, západní Morava, pozn. č. 671

82 žena, východní Morava, pozn. č. 672

83 muž, střední Morava, pozn. č. 673

84 žena, západní Morava – záznam u komise, pozn. č. 674

85 1. Korintským 4, 1–3